

Illinois U Library

AG BYGGMÄSTAREN
1953 arkitektur

Arenco valde för sin nya kontors- och industribyggnad

FRENGER -värmestrålande undertak och strips.

Scania-Vabis nya kontorsbyggnad där 2 100 m²
FRENGER-värmestrålande undertak monterats.

FRENGER

-taket kombinerar den naturliga uppvärmningsprincipen med kylning, akustik och ventilation.

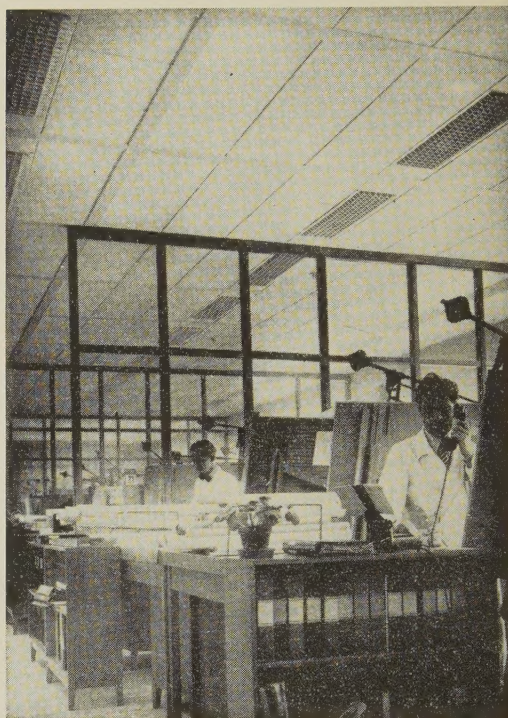
FRENGER

-taket kan med fördel kombineras med våra aluminiumundertak, varvid kostnaderna kunna nedbringas högst avsevärt.

FRENGER

-strips för snabb och billig industriuppvärmning.

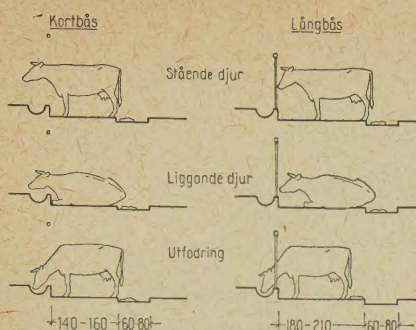
FRENGER-tak med infälld armatur och flyttbara mellanväggar.

ZERO
AKTIEBOLAG

STORA NYGATAN 38, STOCKHOLM
TEL. VÄXEL 23 27 05
Avd.kontor i Malmö och Gävle

Strålningsuppvärmning enligt system FRENGER är licensierad i 16 länder.

Ko-dum kan ingen kallas, som tagit del av kap. 543.

Lantbruksbyggnader

Det står i BYGG III

BYGGBYGGGLANDSKALLMEDBYGGLAGASBYGGBYGG

HSB:s byggnadstekniska utredningar

- 1 Standardkök (slutsåld)
- 2 Undergrund och grundläggning vid husbyggnader
Kr. 3: —
- 3 Analys av hyreskostnaden
Utredning utförd av SAR Kr. 3: —
- 4 Några av HSB:s byggnadstekniska nyheter och uppfinningar
Kr. 3: —
- 5 Källare och vindar
Kr. 3: —
- 6 Förskolor och daghem
Kr. 3: —
- 7 Ekonomisk storlek för panncentraler
av John Rydberg Kr. 3: —
- 8 Gemensambetslokaler
Kr. 14: —
- 9 Kostnadsfaktorer vid stenyttvärgar
Kr. 3: —

Rekvireras i bokhandeln eller direkt från

BYGGMÄSTAREN
FÖRLAGSAVDELNINGEN

Kungsgatan 32, Stockholm Postgiro 3124

BYGGMÄSTAREN

arkitektur

A6

1953

Organ för Stockholms Byggnadsförening och Svenska Arkitektföreningen, avd. av Svenska Teknologföreningen. Adress: Byggmästaren, Kungsgatan 32, Stockholm. Tel. 23 31 05. Postgiro 3124

Redaktörer: Civilingenjör svr Gunnar Essunger och arkitekt SAR Tore Virke. Redaktionssekreterare: Arkitekt SAR Hillevi Svedberg.

Redaktionskommitté: Arkitekt SAR Hakon Ahlberg. Arkitekt SAR Hans Asplund, civilingenjör svr Sture Haag, civilingenjör svr Gösta Lundin, arkitekt SAR Torbjörn Olsson och ingenjör Ernst Wohlin.

Redaktionsombud: Dir. Victor Bährner och länsarkitekt Ebbe Borg, Malmö samt arkitekter SAR Gunnar Hoving och Per-Olof Klang, Göteborg.

Ansvarig utgivare: Arkitekt SAR Moje Bergström. I tidskriften gjorda uttalanden stå för författarnas räkning och äro endast om så anges att anse som uttryck för ståndpunktstagande av någon av de föreningar, som utge tidskriften.

Byggmästaren utkommer med 24 nummer om året. 12 nummer behandlar arkitektur och 12 nummer byggnadsteknik.

Prenumerationspriser för helår:

	Sverige Danmark Finland Norge	Övriga utlandet
Endast lösnummer upplaga A + B (24 nummer)	30: —	40: —
Endast lösnummer upplaga A (12 nummer) Arkitektur . . .	20: —	30: —
Endast lösnummer upplaga B (12 nummer) Byggnadsteknik	20: —	30: —
Lösnummer + klotband upplaga A + B	45: —	55: —
Lösnummer + hfr. band upplaga A + B	55: —	65: —

32 ÅRGÅNGEN

INNEHÅLL

5 JUNI 1953

DK 72.025.3 (486.7)

WELIN, RUNE: *Några korsvirkeshus i Ystad*. Byggmästaren 32 (1953) nr A 6, sid. 121-128.

Redogörelse för restaurering av några korsvirkeshus i Ystad. Artikeln illustreras med planer, fasad samt fotografier före och efter restaureringsarbetena.

DK 728.2:333.322.3

SUNDBÄRG, GUNNAR: *Statens nya direktiv för arkitekterna*. Byggmästaren 32 (1953) nr A 6, sid. 129-131.

Redogörelse för och kritik av den del av 1951 års bostadsutredning, som handlar om tekniska åtgärder för besparingar, vilka faller helt inom arkitektens arbetsområde.

DK 727.5 (487.2)

Inbjuden tävling om nybyggnader vid Kungl. Lantbrukshögskolan i Ulluna. Byggmästaren 32 (1953) A 6, sid. 132-133.

Plan, fasad samt perspektiv av det förslag som prisenämnden rekommenderat till utförande. Perspektiv av de övriga förslagen. Prisenämndsutlåtande.

DK 725.13 (486.4)

Inbjuden tävling om kommunalhus i Gamleby. Byggmästaren 32 (1953) nr A 6, sid. 134.

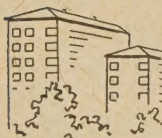
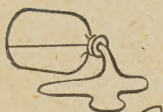
Situationsplaner av alla förslagen. Dessutom perspektiv, planer och prisenämndsutlåtande till det förslag som prisenämnden föreslagit till utförande.

DK 333.32 (469)

HULTÉN, BERTIL: *Bostadshus i Portugal*. Byggmästaren 32 (1953) nr A 6, sid. 135-136.

Artikeln redogör för det statliga klassificeringssystemet av befolkningen. Olika klasser hänvisas till olika bostadsområden beroende på inkomsten. Planer och en vy från ett bostadsområde med tjänstebostäder för statligt anställda. Dessutom beskrivs ett nytt bostadsområde i Lissabon, illustrerat med ritningar och fotografier.

5 argument som slår i en ekonomisk kalkyl:

GUSCO HÄRDLACK ger en *vätsketålig* golvyta. Ett hårdlackat parkettgolv tar ingen skada av vatten, sprit, aceton eller andra vanliga lösningsmedel, inte heller av fett eller alkalier eller ens av bläck.

GUSCO HÄRDLACK gör golven *lättskötta*. De behöver bara torkas av med en fuktig trasa. Vid grundligare rengöring räcker det att tvätta dem med ljumt vatten tillsatt med såpa eller annat tvättmedel.

GUSCO HÄRDLACK ger *vackra, motståndskraftiga* golv. Lacken är uppbyggd på lösningsmedel som inte reser träet. Golvytan får en förnäm halvblank och mjuk lyster och behåller sitt skönhetsvärde under lång tid.

GUSCO HÄRDLACK har mycket god *elasticitet*. En golvyta som plastpermanentats med Gusco Hårdlack krackelerar icke så att fukt och smuts tränger ner i sprickorna med fläckbildning och missfärgning som följd.

GUSCO HÄRDLACK tillåter *bättring utan omslipning*. Om ett golv, som plastpermanentats med Gusco Hårdlack, genom osedvanligt intensiv nötning råkar bli slitet, kan det förbättras fläckvis utan fördyrande omslipning.

en GUSCO produkt

HÄRDLACK

Härdig — elastisk — kan bättras utan omslipning

Nr 5050

GUSTAF SJÖSTEDT & Co
GÖTEBORG · STOCKHOLM

NÅGRA KORSVIRKESHUS I YSTAD

Av arkitekt SAR Rune Welin

År 1944 blev frågan om att bevara Ystads gamla korsvirkeshus brännande aktuell, genom att Ljunits Sparbank då inköpte tomten nr 1 i kvarteret Lars i stadens centrum för att där uppföra ett modernt bankpalats. På denna tomt låg då stadens äldsta och troligen även Nordens äldsta korsvirkeshus från början av 1500-talet, det s. k. Pilgrändshuset.

Banken överlämnade samma år detta hus jämte ett intilliggande korsvirkeshus av nästan samma höga ålder till staden jämte 5 000 kr som bidrag till rivning och borttransport av husen, vilket allt stadsfullmäktige med tacksamhet emottog.

Tanken var då att flytta husen till stadens gamla kloster för att de där tillsammans med två stycken i början av 1900-talet dit förflyttade korsvirkeshus

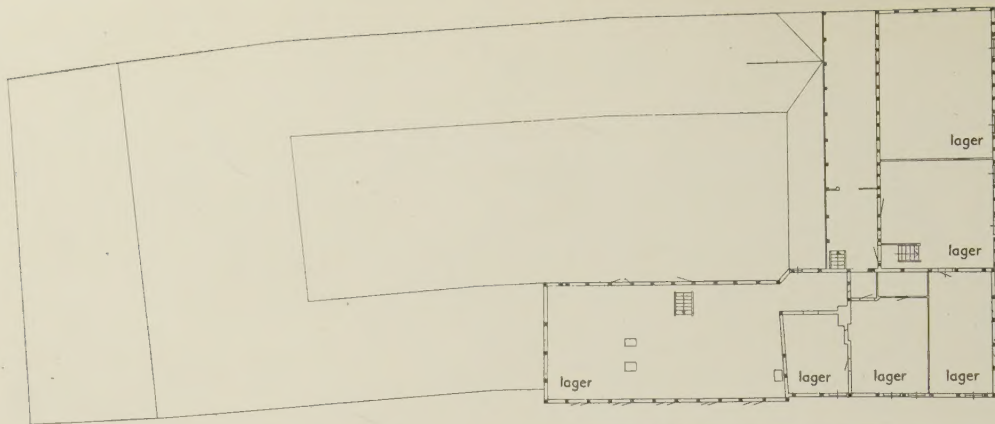
skulle utgöra ett friluftsmuseum något i stil med »den gamla by» i Århus i Danmark.

1945 anhöll banken att staden skulle bortflytta husen, men då hade stadens myndigheter kommit in på riksantikvarieämbetets linje att husen borde ligga kvar på sina ursprungliga platser men givas nytt modernt innehåll. På så vis skulle det markanta inslaget av korsvirkeshus i stadens gatubild bevaras, samtidigt som de gamla husen skulle få nytt liv. Ärendet bordlades därför för ny utredning.

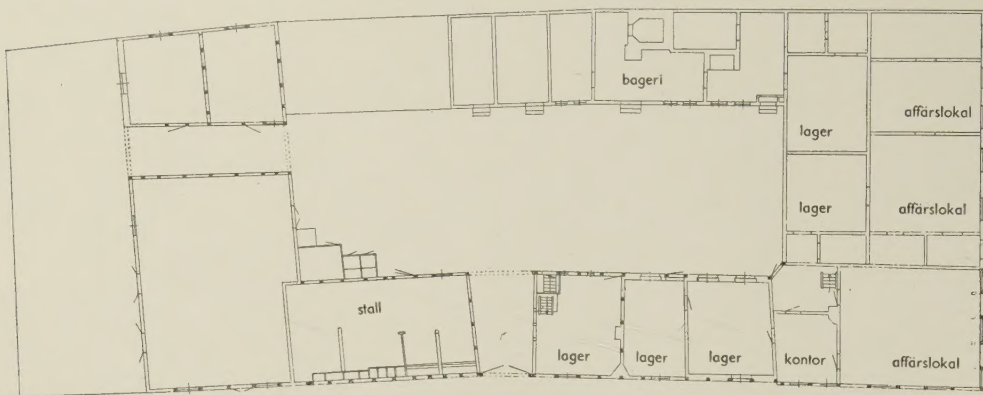
Då även såväl bankens direktör Järegård som dess styrelse gick över på denna linje, för vilket de äro värda allt erkännande, löste undertecknad bankens nybyggnadsfråga med bibehållande av de båda gamla korsvirkehusen jämte en tillbyggnad mot St. Östergatan.

Staden åtog sig dessutom att bekosta de gamla husens utvändiga konservering och restaurering.

Vinjetten: Kv. Lars. Pilgrändshuset. Det äldsta huset närmast kameran.
Foto: Gunnar Ljungdahl, Ystad.

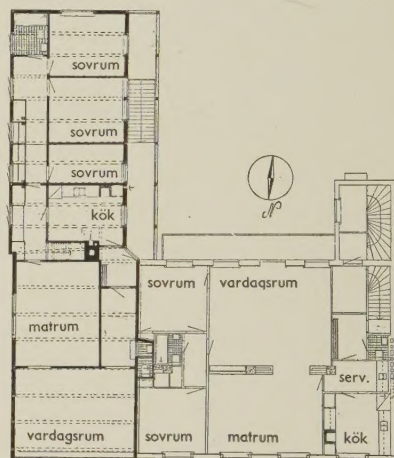

Kv. Lars. Överplan. Före restaureringen.

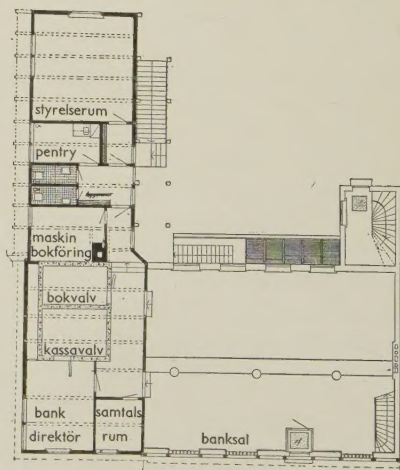

Kv. Lars. Bottenplan. Före restaureringen.

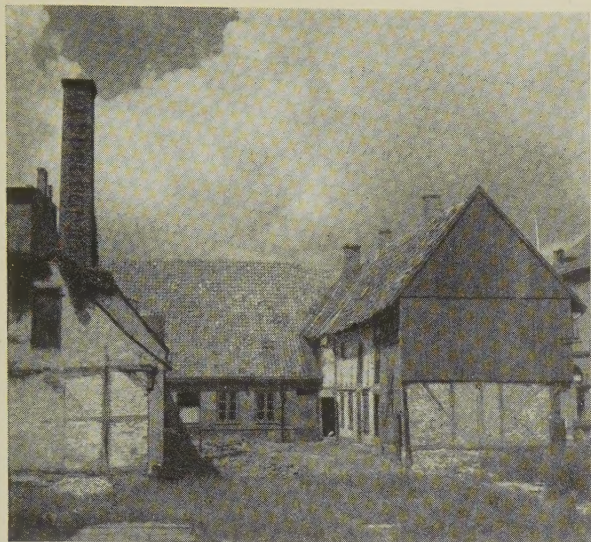
Nedan: Kv. Lars. Gårdsinteriör. Foto: Fredrik Ohlsson, Borås.

Kv. Lars. Överplan. Efter restaureringen.

Kv. Lars. Bottenplan. Efter restaureringen.
Skala 1:400.

Kv. Lars. Gårdsinteriör. Före restaureringen.

Kv. Lars. Gårdsinteriör. Efter restaureringen.
Foto: Gunnar Ljungdahl, Ystad.

1946 kom ärendet åter på fullmäktiges bord, varvid anhängarna till bevarandet av husen på ursprunglig plats vann en knapp poängseger med 16 röster mot 12 för nedrivning och bortflyttning. Diskussionen var i de dagarna synnerligen livlig i staden och många voro mot att restaurera de gamla »ryngorna».

Då staden ej ansåg sig ensam kunna påtaga sig kostnaderna för bevarandet av de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna, bland vilka särskilt må framhållas husen i kv. Lars, Änglahuset eller Hans Raffns gård i kv. Lovisa, svarvare Olssons gård i kv. Erik och slutligen Per Hälsas gård i kv. Birger Västra, ett bland de få kvarvarande helt kringbyggda korsvirkeskvarteren i Norden, anhöll drätselkammaren om lotterimedel till yttre konservering av dessa hus, varvid staden år 1946 med riksantikvarieämbetets benägna bistånd erhöll 145 000 kr.

Nu igångsatte staden en byggnadsarkeologisk undersökning av Pilgrändshuset jämte intilliggande hus, som utfördes av professor Armin Tuulse i Stockholm och docenten Nils Gösta Sandblad i Lund. Efter deras riktlinjer och med hänsyn till bankens behov konserverades och restaurerades husen utvändigt. Principen vid konserveringen har varit att ektimran uppriktats och återställt så vitt möjligt i ursprungligt skick, samt att de ingrepp, som gjorts under århundradenas lopp i fasadernas icke konstruktiva delar i möjligaste mån bevarats. Så finnes i husens fasader bevarade fönster från olika århundraden. Yttertaken har omlagts med panel, underhållsfri papp och de gamla handslagna takteglarna.

De restaurerade husen överlämnades år 1947 till banken, som under år 1948 löste sin byggnadsfråga på förut angivet sätt.

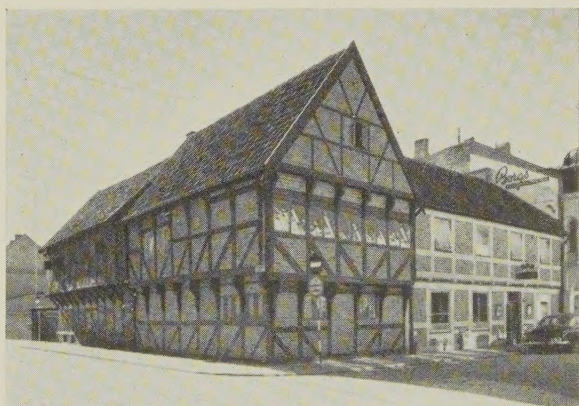
1949 invigdes de nya banklokaler av dåvarande Kronprinsen Gustaf Adolf, som genom sitt stora personliga intresse verksamt bidragit till den ökade förståelsen för de gamla husen bland såväl stadens invånare som dess styresmän.

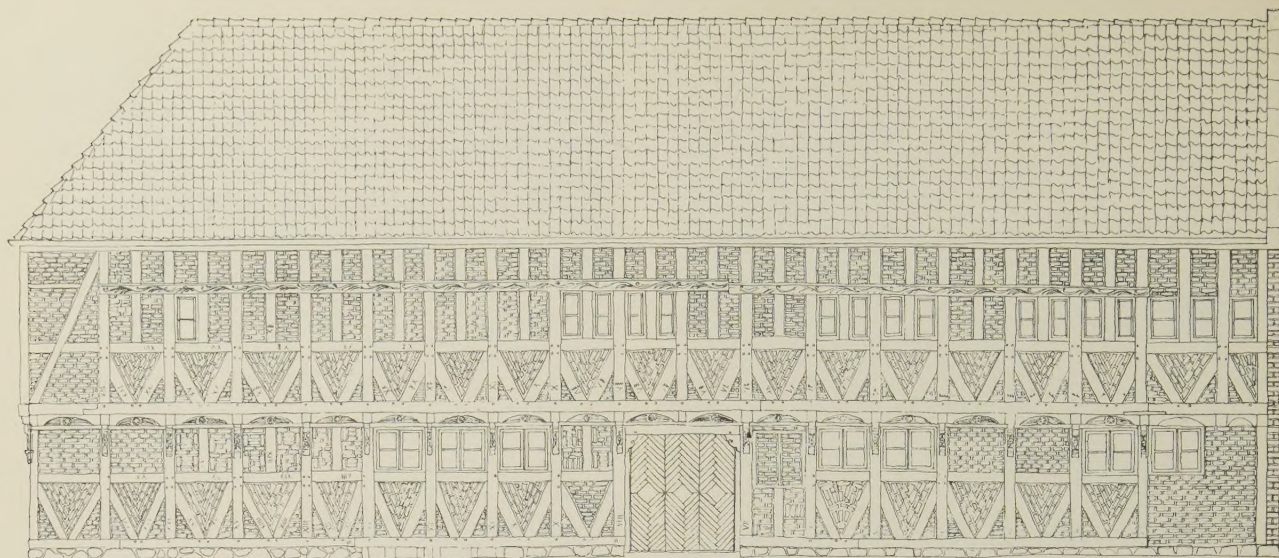
Byggmästare G A Hansson utförde den yttre restaureringen för en kostnad av 35 000 kr.

Nybyggnadens fasad mot St. Östergatan är utförd i band av vit Ignaberga kalksten med tavlor av tegel i stort format. Invändigt är väggarna i allmänhetens del i banklokalen klädda med blågrå Komsta kalksten liksom samma material återfinnes i disken. En större relief av konstnären Oskar Antonsson utförd i vit Ignaberga kalksten pryder ena kortväggen i banklokalen. Andra kortväggen utgöres av korsvirkesväggen i det restaurerade hörnhuset.

Bland de gårdar som staden hade åtagit sig att restaurera med hjälp av lotterimedel, är Änglahuset eller Hans Raffns gård i kv. Lovisa den rikast utstyrda av alla korsvirkesgårdar. Huset har mot St. Norregatan, en av stadens affärsgator, en typisk renässansfasad med skulpterade knektar och mellan dessa fyllnadsträn med utskurna änglahuvuden. Det var därför helt naturligt att då denna gård 1945 erbjöds staden för 25 000 kronor, stadens fäder genast och enhälligt inköpte den nästan fallfärdiga fastigheten. På grund av hyresregleringen, som hindrade staden att komma åt huset, kunde konserveringsarbetet ej påbörjas förrän 1950 och är ännu ej helt avslutat.

Kv. Lars. Pilgrändshuset. Foto: Harnesk, Ystad.

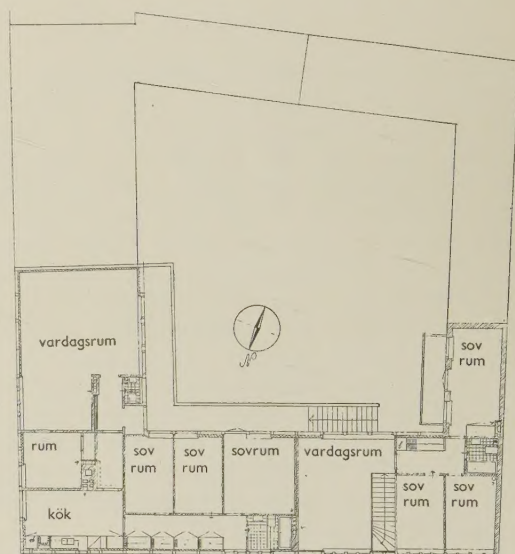
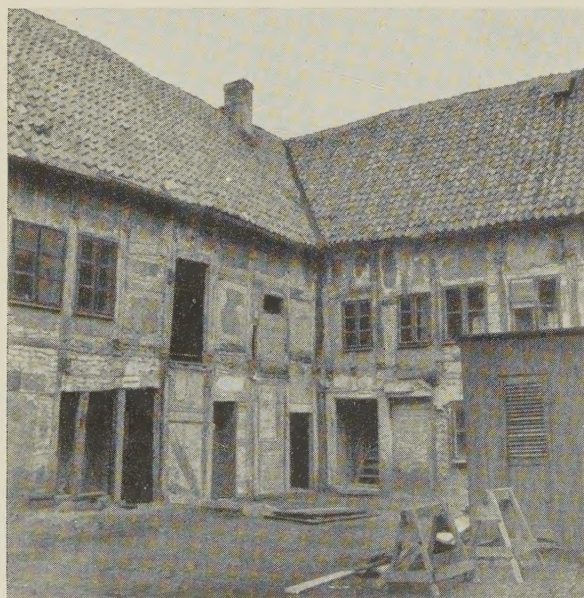

Ovan: Kv. Lovisa. Fasad mot Sladdergeratan. Skala 1:400.

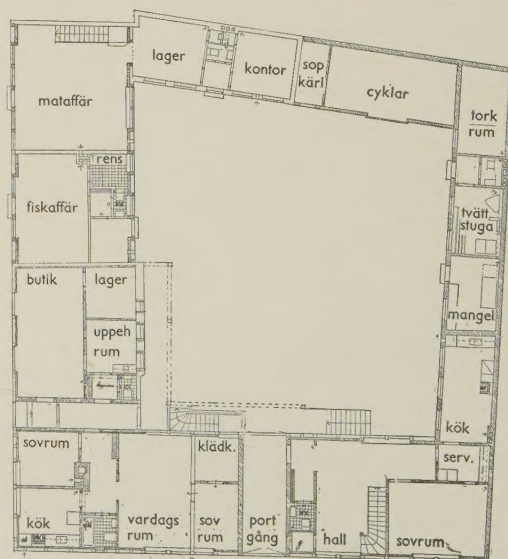
Ovan: Kv. Lovisa. Skulpterade knektar av konstnären Carl-Einar Borgström

Nedan: Kv. Lovisa. Gårdsfasad mot nordöst. Före restaureringen.

Ovan: Kv. Lovisa. Överplan.

Nedan: Kv. Lovisa. Bottenplan. Skala 1:400.

Kv. Lovisa. Fasad mot Sladderergatan. Foto: Fredrik Ohlsson, Borrbý.

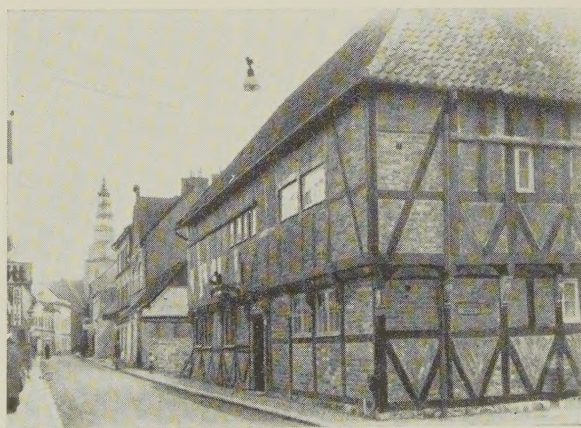
Den byggnadsarkeologiska undersökningen utfördes även här av professor A Tuulse och med hans rekonstruktionsritningar till grund har undertecknad inrett huset med 3 st. moderna lägenheter jämte en butik. Å gården har i nybyggda flyglar inretts en modern tvättstuga, cykelstall samt kök och sovrum till en utav lägenheterna. Byggnästare E Bartoft har utfört såväl konserveringen som ombyggnaden. Huset var inflyttningsfärdigt hösten 1952 och ombyggnadsarbetet har kostat ca 200 000 kr, 35 000 kronor av de erhållna lotterimedlen togs i anspråk för täckande av kostnaderna för den yttre renoveringen. Två st. nya knektar har skulpterats av konstnären Carl-Einar Borgström, Stockholm.

Att restaurera gamla byggnader i dessa tider med hyresregleringar, stigande byggnadspriser och fastlästa hyror är ett tidsödande och tålmodsprövande arbete. Som ett belägg för detta kan det kringbyggda korsvirkeskvarteret Birger Västra tjäna som exempel.

1942 inköpte staden detta kvarter om vilket docent Nils Gösta Sandblad, den konsthistoriska specialisten på stadens korsvirkeshus, bland annat säger »att av alla korsvirkesgårdarna i Ystad denna är den största och som helhet av sådant konsthistoriskt och kulturhistoriskt värde samt dessutom så vacker, att det

vore i allra högsta grad önskvärt att den i oförändrat skick kunde bevaras». I denna gård, som innehöll några helt omoderna lägenheter, en plåtslagareverkstad och för övrigt mer eller mindre outnyttjade magasin, har under åren 1944–1951 inretts 4 st. lägenheter, en fullt modern målarverkstad med luftkonditionering och brandsäkert sprutlackeringsrum,

Kv. Lovisa. Fasad mot St. Norregatan. Foto: Fredrik Ohlsson, Borrbý.

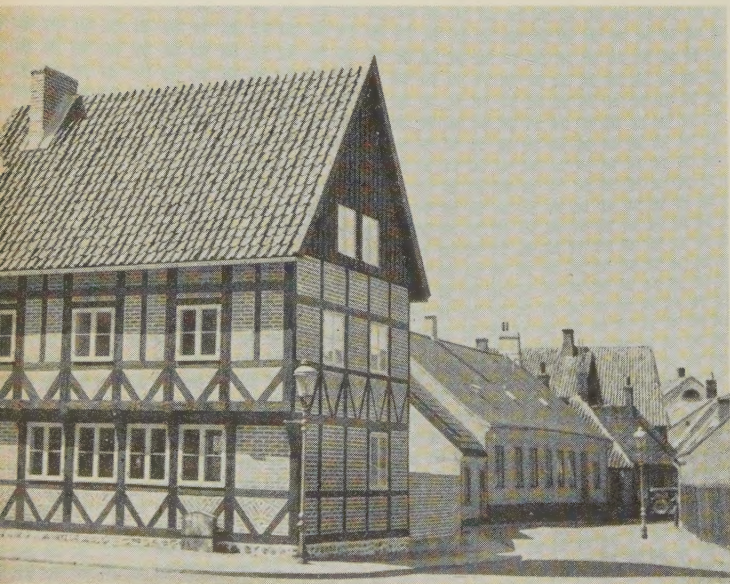

Ovan: Kv. Lovisa. Interiör från hall i lägenheten t. h. om porten.
Foto: Fredrik Ohlsson, Borrbý.

På motsstående sida. Kv. Birger Västra. Gårdsinteriör från Per Hälsas gård. Foto: Fredrik Ohlsson, Borrbý.

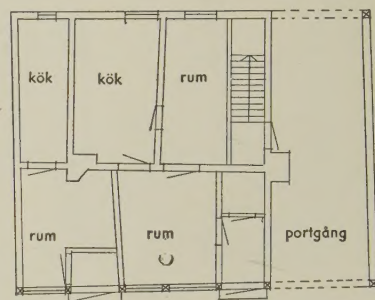
Nedan: Kv. Niorder. Resebyrå.

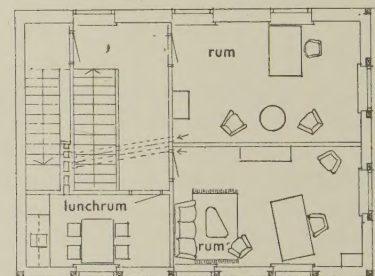
Kv. Lovisa. Gårdsinteriör.

Foto: Fredrik Ohlsson, Borrbý.

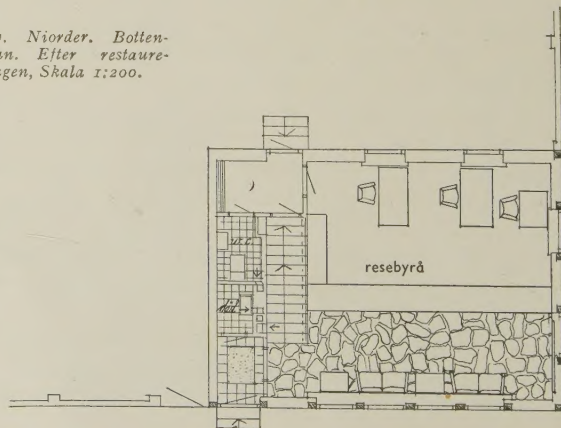
Kv. Niorder. Bottenplan. Före restaureringen. Skala 1:200.

Kv. Niorder. Överplan. Efter restaureringen.

Kv. Niorder. Bottenplan. Efter restaureringen. Skala 1:200.

Ovan: Kv. Birger Västra. Plan. Skala 1:400.

T. h.: Kv. Louisa. Fasaddetalj vid St. Norregatan. Flyttad knekt med sekundärvolut.

skrädderiverkstad, ett tidningskontor, en mindre konfektionsindustri samt en ungdomsgård.

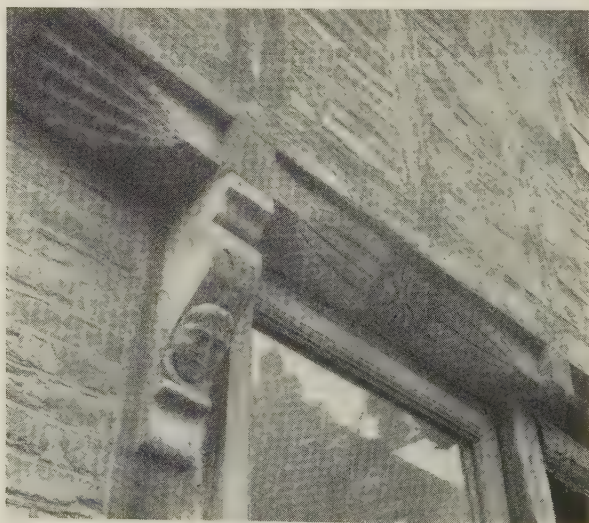
Trots denna långa byggnadsperiod finns det dock fortfarande två stycken lägenheter kvar som man ej kunnat komma åt, då hyresgästerna ej vilja flytta från sina billiga men i hög grad bristfälliga lägenheter. Fastigheten inköptes för 82 000 kr och tillsammans har dessa yttre och inre renoveringar kostat ca 300 000 kr. Till konservering av det yttre har staden erhållit 66 000 kr av lotterimedel samt av Statens allmänna arvsfond 30 000 kr som bidrag till ungdomsgården.

Slutligen har staden flyttat ett litet korsvirkeshus i kv. Erik, som ej kunde bevaras på sin ursprungliga plats, till kvarteret Niorder, där i huset inretts en fullt modern resebyrå. Byggmästare för denna flyttning och återuppbyggnad har varit Axel Olsson.

Som framgår av denna historik har meningarna från början varit mycket delade hur man skulle förfara med stadens gamla historiska byggnader, som ju oftast ligga på synnerligen välbelägna tomter i staden. Det har nu efteråt blivit en allmän uppfattning bland såväl allmänhet som stadens styresmän att lösningen med att giva dessa nytt liv och innehåll bäst har gagnat såväl de kulturhistoriska intressena som stadens egna intressen icke minst ur turist- och trivselsynpunkt.

Man kan nu efteråt fråga sig hur resultatet ställt sig ur rent ekonomisk synpunkt, och man konstaterar att räntabiliteten är acceptabel, och detta har lyckats tack vare den hjälp staden fått av staten genom det inspirerade intresse och det stöd riksantikvarieämbetet visat i denna angelägenhet.

För mig personligen har detta arkitektuppdrag, som gått utom det vanliga mera rutinmässiga arbetet, varit synnerligen stimulerande och det har gått mycket bra att trots eller tack vare de extra svårigheter, som riksantikvarieämbetets byggnadsarkeologer uppställt, skapa moderna hem och lokaler i dessa gamla hus.

STATENS NYA DIREKTIV FÖR ARKITEKTERNA¹

Av arkitekt SAR Gunnar Sundbärg

DK 728.2:333.322.3

Uppdraget för 1951 års bostadsutredning avsåg att komma till rätta med flera svåra frågor. Det gällde, vilken hyrespolitik som skulle väljas efter den stora stegringen av byggnadskostnaderna 1951—52, hur det invecklade systemet av bostadsrabatter skulle omarbetas med hänsyn till ändrade förhållanden, samt om och hur själva kreditorganisationen även skulle omarbetas. Den sista frågan har utredningen ännu inte besvarat, men de två första är utförligt behandlade i ett betänkande, som utsändes strax före årsskiftet, ännu endast i stencilerad upplaga.

Redan i direktiven för utredningen framskymtar en förmodan, att de anordningar, som kommer att föreslås, kan innebära ökade utgifter för staten, och uttalar en uppmaning att söka efter möjliga utvägar till besparingar.

Uppmaningen har inte lämnats ohörd.

Offentliga utredningar i detta land tenderar att svälla alltmera fruktansvärt i omfånget. Ofta har man skäl att undra, hur många personer som hinner och orkar sätta sig in i dem. Om avsikten vore att bedöva en kritisk läsare genom mångordighet och mångtydighet, kunde den knappast sättas i verket mera effektivt. Det betänkande, som 1951 års bostadsutredning har framlagt något mera än ett och ett halvt år efter uppdragets utfärdande, är resultatet av ett flitigt arbete. Det omfattar inte mindre än 850 (åttahundrafemtio) stencilerade sidor med ganska täta rader.

Endast en mindre del av detta voluminösa arbete har avseende på sådana frågor som föranleder en behandling i denna tidskrift, dvs. sådana tekniska åtgärder för besparingar, som faller helt inom arkitektens arbetsområde. Även åt tekniska åtgärder inom arbetsorganisation och arbetsledning har beretts ett stort utrymme, men på dessa frågor finns ingen anledning att gå närmare in här.

Däremot bör göras en mycket kort sammanfattning av den tankegång, som ligger till grund för de avsedda besparingsåtgärderna.

Utredningen vill framför allt om möjligt begränsa höjningen av hyrorna i de hus som kommer att byggas efter den senaste stora kostnadsstegringen, och undvika en höjning av hyrorna i de tidigare byggda husen. Utredningen tycks emellertid anse, att om de nu rådande höga byggnadskostnaderna blir bestående, blir en sådan höjning av hyrorna i längden oundviklig, såvida en rad närmare beskrivna olägenheter skall kunna avvärjas.

Av dessa skäl söker utredningen komma till en uppfattning om, huruvida förhållandena tyder på att byggnadskostnaderna skall stanna på nuvarande höga nivå eller åter sjunka avsevärt. Man får det intrycket, att utredningen ängsligt spanar efter alla tecken som kan ge en anvisning om vad som kommer att ske, och ivrigt noterar, nästan klamrar sig fast vid varje litet faktum som kan tydas som ett förebud till kommande prisfall. Men utredningen är inte färdig att precisera, vilka åtgärder den vill rekommendera i

händelse dessa förhoppningar skulle svikas, utan diskuterar endast vissa tänkbara utvägar i sådant fall, och satsar sedan resolut på att byggnadskostnaderna inom en snar framtid åter skall gå ned åtminstone i det väsentliga till den nivå som rådde före den senaste stora stegringen, dvs. ungefär år 1950.

För att undgå de fruktade hyreshöjningarna under den närmaste tiden rekommenderar utredningen åtgärder för besparingar. Den hänvisar till de möjligheter i sådant avseende, som närmare utvecklas i en särskild utredning av tekn. dr Mejse Jacobsson, fogad som bilaga till betänkandet. Förutom åtskilliga åtgärder för rationalisering av arbetsprocedurer och arbetsorganisation, och förutom det här som alltid återkommande talet om forskning, som ju inte gärna kan tänkas bära någon frukt inom den närmaste tiden, propagerar dr Jacobsson i sin bilaga för vissa direktiv för byggnadsföretagen, av sådan art som därmed blir direktiv för arkitektarbetet, nämligen i det väsentliga återgång till bredare hus, till fyra våningar i stället för tre, och till enkelsidiga lägenheter, instuckna mellan de genomgående. Dessa rekommendationer sanktioneras i utredningens betänkande, visserligen mest i allmänna ordalag, men ganska tydligt.

Vad innebär detta? Det innebär, att härmed signaleras, att staten avses lägga starkare tonvikt på sina ekonomiska intressen till skillnad från den relativt större vikt som den förut lade på uppgiften att främja bostadsbyggandets utveckling till en högre kvalitet. Staten börjar sålunda på ett avgörande sätt väga över mot sådana synpunkter som förr kännetecknade det privata spekulationsintresset.

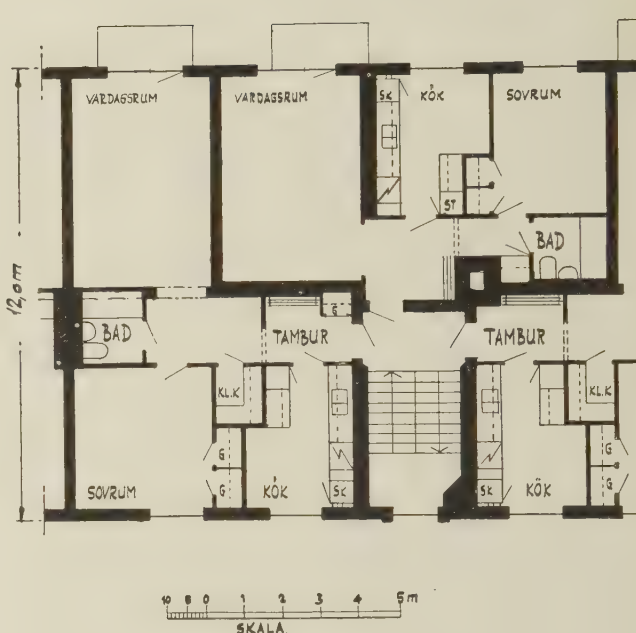
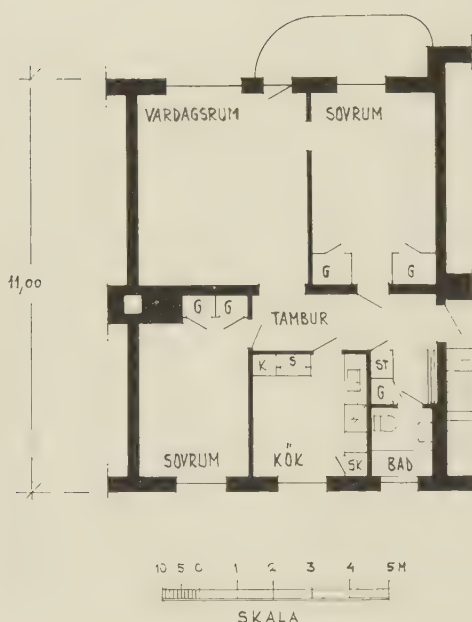
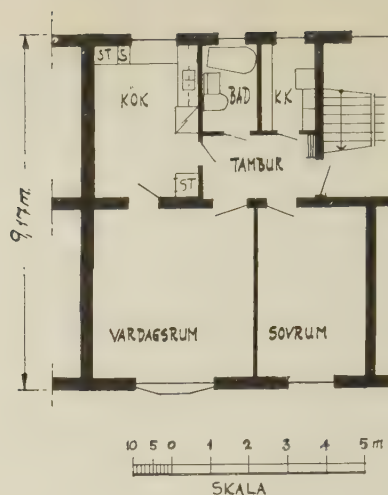
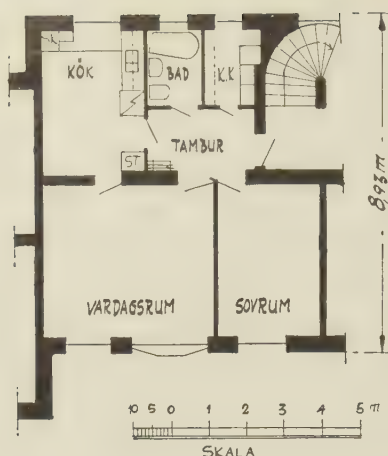
Den ensidighet, varmed denna modifierade syn på sakerna argumenteras, är påfallande.

Hela betraktelsesättet är i själva verket ganska primitivt. Man bortser helt enkelt från de fördelar, som planlösningen med helt genomgående lägenheter erbjuder. Man bortser från att den enkelsidiga lägenhet (eller de enkelsidiga lägenheter), som införes i en hyreshusenhet, i olika avseenden blir väsentligt sämre än de genomgående, och att den dessutom inverkar försämrande på dessa. Man noterar enbart, att byggnadskostnaden och hyran pr kvadratmeter lägenhetsyta sänkes genom tillkomsten av enkelsidiga lägenheter, och därmed är saken klar: enkelsidiga lägenheter och bredare hus måste byggas.

Detta är likväl, med förlov sagt, att avfärda en inte helt och hållet enkel sak alltför lättvindigt. En planlösningsfråga, som erbjuder flera olika aspekter och måste bedömas med hänsyn till dessa, låter man behandlas av en tekniker, som är högt kvalificerad men tydligen specialist i så hög grad att han inte har något sinne för mera än en sida av frågan. Denna ensidighet framträder snart sagt överallt i de avsnitt av bilagans text som behandlar hithörande och liknande frågor.

Den enkelsidiga lägenhetens olika brister med hänsyn till planläggningen är så uppenbara och så ofta påvisade, att det väl är alldeles överflödigt att här

¹ *Artikeln* som skrivits i mars—april 1953, har inte kunnat införas förrän i detta nummer av tidskriften. Red.

insistera på dem. Lika välkänd är den ogynnsamma inverkan på de två genomgående lägenheterna på ömse sidor om ett trapphus, som uppstår genom att en enkelsidig lägenhet införes i mitten. Innebörden av denna åtgärd kan i korthet karakteriseras så, att man skapar en lägenhetsyta, som visserligen blir billigare men samtidigt sämre. Detta kan ju inte bestridas, men däremot kan det förtigas, och det har bostadsutredningen valt att göra.

Emellertid måste medgivas, att man vid värdering av olika planlösningars egenskaper delvis kommer in på ganska subtila frågor och även på åtskilliga mer eller mindre subjektiva omdömen. Att absolut objektivt värdera ifrågavarande differenser i pengar eller i andra termer är väl omöjligt.

Men därför behöver man inte alldeles ohjälpligt hamna i den rena subjektiviteten. Man bör kunna uppnå åtskilligt genom att undersöka, hur stor del av lägenhetsytan som blir effektiv. Jag tillåter mig här att använda en liten undersökning, som har utförts av direktören i Göteborgs stads bostadsaktiebolag, Carl Edler, och publicerats i tidskriften Byggforum, nr 1 för innevarande år, med senare kommentarer i nr 2.

Effektiv lägenhetsyta har här definierats som lägenhetsytan efter avdrag av badrum, tambur och kommunikationsutrymmen. Fem typiska lägenhetsplaner, utförda i Göteborg av allmännyttiga bostadsföretag, har undersökts. Dessa är tre genomgående lägenheter av den typ som ligger endast två vid gemensamt trappplan, därav två tvårumslägenheter och en trerumslägenhet, samt en ensidig och en genomgående tvårumslägenhet vid gemensamt trappplan (vid detta finns då ännu en genomgående lägenhet som utgör en spegelbild av den redovisade). Dessa fem lägenhetsplaner reproduceras här efter Byggforum.

Resultatet av undersökningen är, att lägenheterna i den senare gruppen blir något billigare än de i den förra gruppen, som är byggda samtidigt. Resultatet stämmer sålunda i princip med vad 1951 års bostadsutredning gör gällande — nämligen om man helt enkelt beräknar hyran pr kvadratmeter. Men om endast effektiva lägenhetsytan (enligt ovanstående definition) medräknas, visar det sig, att förhållandet omkastats, så att de lägenheter som är disponerade enligt bostadsutredningens rekommendationer ställer sig dyrare pr kvadratmeter än de andra. Förklaringen är uppenbarligen, att med införande av enkelsidig lägen-

het blir ytan av biutrymmen oundvikligen större än vid enbart genomgående lägenheter, dvs. vid den standard, som man bör kalla *tvålägenhetsstandard*.

Det kan nu invändas, att man går alltför långt, om man inte inräknar badrum och tambur i den effektiva lägenhetsytan. Dessa är ju i själva verket nyttiga utrymmen, åtminstone i den mån de inte blir alltför stora på bekostnad av rumsytorna. Svårigheten blir nu att finna ett objektivt mått för normalt förhållande mellan rumsytor och sekundärutrymmen. Det bör likväl kunna anses att man intar en ganska rimlig ståndpunkt, om man såsom normalt väljer ett typiskt förhållande i en våningsplan med tvålägenhetsstandard. Detta kan motiveras med, att i en sådan plan närmar sekundärutrymmenas yta sig ett praktiskt minimum, som där blir möjligt att uppnå, medan det å andra sidan även vore möjligt att bereda större utrymme åt ifrågavarande ändamål, om så hade varit önskvärt.

Till de »effektiva lägenhetsytorna» i ovan refererade exempel skulle sålunda läggas dessa antagna minimiytor för badrum och tamburer, varvid är att märka att normala ytan för tambur i trerumslägenheten blir större än i tvårumslägenheterna. Efter omräkning med dessa värden kommer jämförelsen att utfalla så som synes av tabellen här nedan.

Lägenhet nr	Inflytt-ningsår	Totalhyra kr	Hyra kr/m ² ly	Hyra kr/m ² eff.
1	1948	1 764	34: 95	34: 95
2	1949	1 877	35: 40	35: 40
3	1949	2 752	35: 70	35: 70
4	1949	2 081	34: 85	36: 96
5	1949	1 850	35: 30	36: 10

Det nu anförda innebär, att även med detta modifierade sätt att beräkna effektiva lägenhetsytan kommer denna efter införande av de enkelsidiga lägenheterna ingalunda att bli billigare än vid enbart genomgående lägenheter, utan snarare något dyrare. Om det påstås, att exemplet är så valt, att differensen mellan hyrorna pr m² lägenhetsyta är mindre än normalt, så kan genmätas, att denna differens likväl tål att ökas innan hyrorna pr m² effektiv lägenhetsyta blir lika stora.

Det kan här för övrigt framhållas, att det vid flera tillfällen har visat sig, att husen med enkelsidiga lägenheter i själva verket inte ställer sig fullt så gynnsamma ur ekonomisk synpunkt vid jämförelse med hus med enbart genomgående lägenheter, som kostnads-kalkylen pekar på. Skälet härtill torde vara, att de förstnämnda husen med sin mindre enkla planläggning medför en del besvärligheter vid byggandet, som är svåra att komma åt vid kostnadsberäkning i samband med projekterandet.

Man vill sålunda ge allmänheten sämre bostäder, av vilkas yta en del har blivit ineffektiv, och förmå den att tro att detta är ekonomi. Är man verkligen så alldeles säker på det själv? Hade inte samma ekonomisering med större fördel kunnat åstadkommas genom någon reducering av rumsytorna vid bibehållande tvålägenhetsstandard, dvs. med enbart genomgående lägenheter? Jo, det kan inte anses uteslutet,

men i så fall hade allmänheten märkt att den nyttiga ytan hade reducerats, vilket man måhända kan vänta att den inte gör, om totala ytan lämnas ograverad men nyttig endast till reducerad del.

Som väl de flesta nogsamst har kunnat observera, har Kungl. Bostadsstyrelsen redan under någon tid i praktiken varit verksam för de åstundade enkelsidiga lägenheterna, och inte utan framgång. Därav har uppstått någon oro i lägret. I Göteborg har man rentav försvarat sin traditionella tvålägenhetsstandard för byråkratiska påbud och förmått Kungl. Bostadsstyrelsen till ett medgivande, att tertiärlån inte skall vägras på grund av fasthållande vid de genomgående lägenheterna.

Denna standard har nämligen alltid varit livskraftig i Göteborg, som ju på alla områden är en gammal beprövad förgelseklippa för statlig byråkrati. Genom sin i detta avseende goda byggnadstradition har Göteborg sedan gammalt skilt sig från Stockholm, som redan på 1800-talet förföll till de enkelsidiga lägenheterna, vilka så småningom blev dominerande och spred sig runtom i landsorten, så att de blev typiska för Sverige och väckte utländska bostadsbyggares förundran. Den enkelsidiga lägenheten är i princip ingenting annat än en tillämpning av det s. k. »back-to-back»-systemet, som praktiserades något under den värsta förfalltiden i England men senare utdömdes och av engelsmännen har betraktats med det största förakt. Engelsmännen är ett folk med respekt för väsentliga värden. Svenskarna är mera svaga för det som blänker.

Sverige skall således gå vägen tillbaka. Det tjänar inte till något att blunda för, att det var samverkande kommunala och privata ansträngningar som en gång höjde det svenska hyreshuset ur dess förfall, och att det steg som staten nu tar är ett första steg i riktning tillbaka till det gamla. Kommer man i längden att nöja sig med detta steg?

Kungl. Bostadsstyrelsens löfte gentemot Göteborg att inte påtvinga någon den sänkta standarden bör man inte vänta sig alltför mycket av. Tendensen från statens sida är klar, och det skall krävas en mycket stor envishet och oböjlighet för att talesmännen för bostadsbyggandet i en landsort skall kunna stå emot trycket — om de försöker. Många kommunala organ har för övrigt intet verkligt intresse för saken, på grund av bristande insikt och på grund av att den genomgående, dubbelsidiga bostadens idé på de flesta håll aldrig har hunnit bli riktigt konsoliderad.

Sverige är på väg tillbaka till det gamla.

Då statens nuvarande engagement i bostadsbygget ännu inte var ett faktum men stod under diskussion, fick den som trodde sig ha anledning att hoppas på verkliga framsteg genom statens stöd, av oförbätterliga skeptiker höra sådana argument som dessa: Även om vissa goda resultat tillfälligtvis kan vinnas i början, kommer staten aldrig i längden att visa sig framstegsvänlig. Statens ekonomiska intressen kommer i stället att förr eller senare bli avgörande, och dessa intressen kommer att verka hämmande på utvecklingen.

Det ser ut som om de oförbätterliga skeptikerna skulle få rätt.

Perspektiv från spårvagnen.

Inbjuden tävling om

NYBYGGNADER VID KUNGL. LANTBRUKSHÖGSKOLAN I ULTUNA

TILL UTFÖRANDE:

»Med hacka och med spade» Av arkitekt SAR Gösta Wiman, Stockholm.

Prisnämnden:

Anläggningen är koncentrerad och vackert utformad med låga byggnadskroppar kring mot söder öppna gårdar. Entrén mot öster är väl löst.

De gemensamma lokalerna äro klart disponerade och överskådligt anknutna till respektive forskningsavdelningar. Samlingarna äro förlagda mot söder, vilket med ovan angivna motivering kan godtagas. De giva i sin här föreslagna utformning ett stort trevnadstillskott åt planen. Lunchrummet har fått ett soligt och lagom framträdande läge.

Institutionsbyggnaderna äro uppförda i en respektive två våningar jämte suiterrängvåning och som tidigare nämnts med olika rumsdjup för laboratorier respektive skrivrum. Idén med de olika rumsdjupen medför möjlighet till omväxlande rumsformer och en trevlig rytm i planen även om därigenom möjligheterna att omgruppera rummen något minskas. Laboratorierummen i institutionsbyggnaden för växtsjukdomslära torde dock med hänsyn till laboratoriearbetets art vara för djupa. En ändring i detta avseende synes kunna genomföras utan uppgivande av det väsentliga i den visade lösningen. Nivåskillnaden mellan laboratorierummen och skrivrummen inom institutionen för växtodlingslära är olämplig, men synes likaledes kunna bortarbetas. — — —

Byggnadsetapperna äro tekniskt väl avgränsade och utbyggnadsmöjligheterna äro godtagbara.

Anläggningen är väl inpassad i terrängen och landskapet och

DK 727.5(487.2)
har en god miljöverkan. Gårdsfasaderna täcka i vissa fall mindre väl sitt innehåll och skulle måhända vinna på en formellt friare utformning. I övrigt äro fasaderna värdade, delvis vackra och av god karaktär.

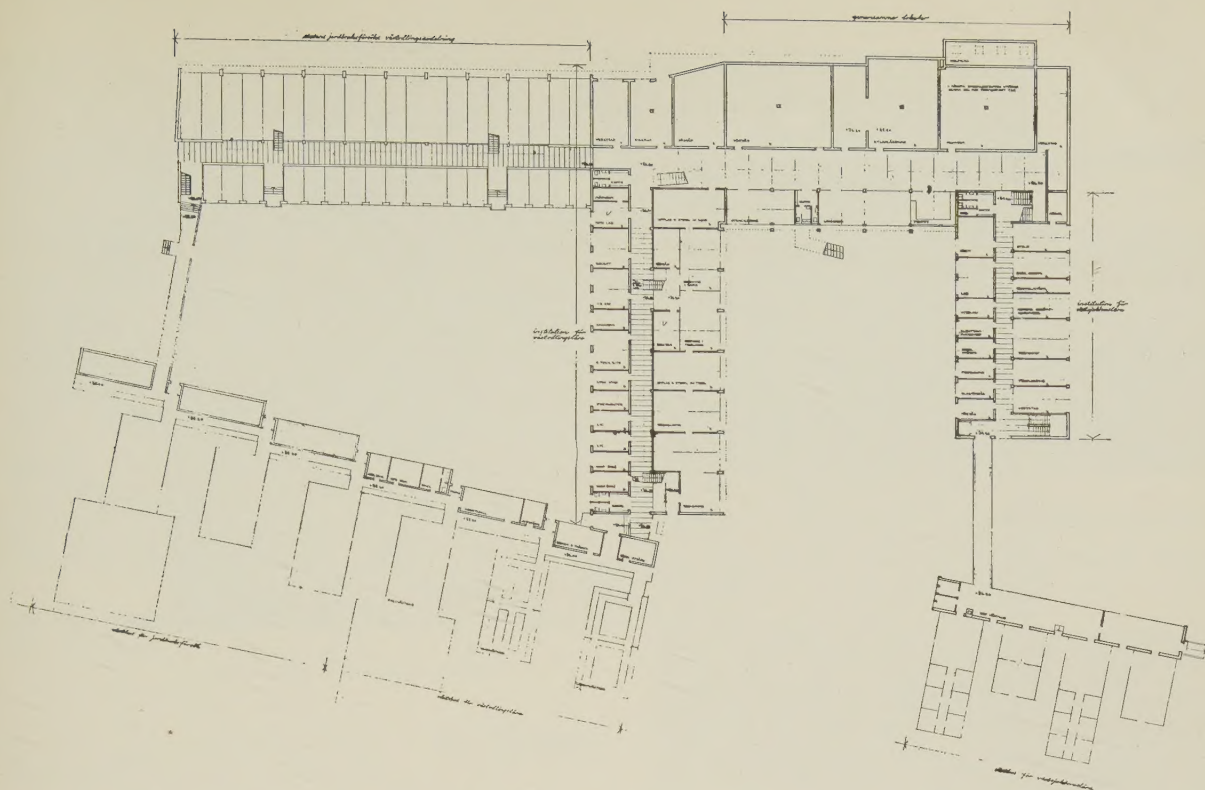
Ur prisnämndens utlåtande rörande arkitekttävling om nybyggnad för institutionerna för växtodlingslära och växtsjukdomslära samt statens jordbruksförsöks växtodlingsavdelning vid Kungl. Lantbrukshögskolan och Statens lantbruksförsök i Ultuna:

Det är med hänsyn till de för tävlingen givna förutsättningarna naturligt att de olika förslagen kommit att i väsentliga avseenden förete en viss överensstämmelse ifråga om byggnadernas gruppering och lösandet av vissa detaljproblem. Icke desto mindre har prisnämnden med intresse noterat att förslagen i flera, icke mindre väsentliga avseenden, uppvisa vitt skilda lösningar i såväl huvudgreppet på uppgiften som i behandlingen av skilda detaljfrågor och att de tävlande i vissa fall givit en ny och enligt nämndens mening godtagbar tolkning åt lokalprogrammets uppgifter. — — —

Ovan: Östra gården. Nedan: Fasad mot öster. T. h.: Perspektiv från nedre korridor i institutionerna för växtodlingslära och jordbruksförsök.

Plan. Skala 1:1 000.

Samtliga förslagsställare ha förlagt de nya institutionsbyggnaderna norr om den under byggnad varande växthusanläggningen för institutionen för värtssjukdomslära och inom det markområde som i tävlingsprogrammet angivits böra i första hand utnyttjas för bebyggelse. I tre av förslagen har huvudentrén förlagts mot öster, vilket med hänsyn till kommunikationerna inom högskolans område för övrigt synes lämpligt. — — —

Beträffande institutionsbyggnaderna ha samtliga förslag utom nr 3, i stort sett arbetat med programmets rumsdjup. I sistnämnda förslag har tillämpats ett större rumsdjup på ena sidan av korridoren för i huvudsak laboratorieändamål och på den andra sidan normalt rumsdjup för skrivrummen. Lämpligheten av en dylik asymmetrisk respektive symmetrisk lösning blir beroende bl. a. av de speciella arbetsförhållanden, som råda inom respektive institu-

tioner. Det är möjligt att en fullt enhetligt genomförd princip i detta avseende icke blir den lämpligaste för alla tre institutionerna.

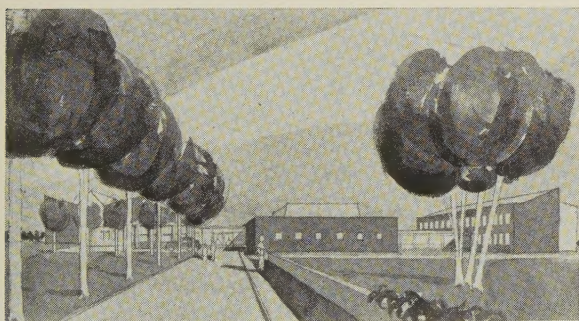
Det arbete som kommer att bedrivas i här ifrågakvarande laboratorier är i allmänhet ej av komplicerad laboratoriekarakter. Av denna anledning blir ledningssystemet inom institutionerna av relativt enkel beskaffenhet och mera komplicerade anordningar för ledningsdragning i åtkomliga schakt etc. torde i allmänhet icke behöva utföras. — — —

Prisnämnden har funnit att tävlingen på ett värdefullt sätt belyst olika möjligheter att lösa den föreliggande byggnadsuppgiften men synes intet av förslagen kunna utan viss överarbetning läggas till grund för ett genomförande av ifrågakvarande byggnadsföretag.

Prisnämnden har emellertid funnit att förslaget nr 3, motto: »Med hacka och med spade» besitter påtagliga förtjänster framför övriga. Avgörande för nämndens ståndpunktstagande har därvid varit de betydande plantekniska och arkitektoniska förtjänster detta förslag uppvisar. Författarens skickliga grepp på såväl uppgiften i stort som på enskilda detaljer synes ge anledning förmoda, att de av nämnden tidigare framhållna olägenheterna hos förslaget skola kunna bortarbetas utan att den goda och vackra huvudentrén spolieras och vill nämnden förordna, att författaren lämnas tillfälle att företaga en dylik bearbetning i samråd med byggnadsstyrelsen, styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök samt berörda institutionsföreståndare.

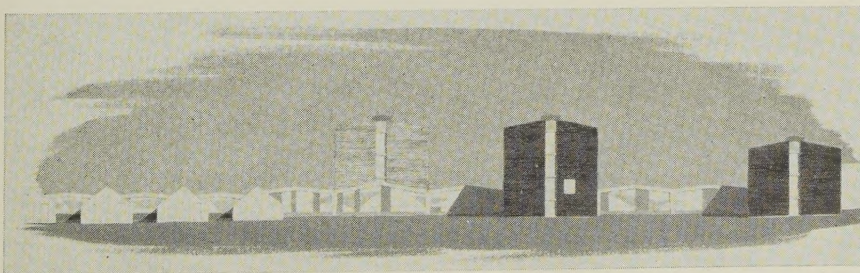
Följande arkitekter hade inbjudits till tävlingen: arkitekt SAR Gösta Wiman, Stockholm, arkitekt SAR Sven Kjerr, Stocksund, arkitekt SAR Lennart Tham, Stockholm och arkitekt SAR Hans Akerblad, Stockholm.

Prisnämnden utgjordes av: professorer Yngve Gustafsson och Ragnar Nilsson, arkitekter SAR byggnadsrådet Hans Brunnberg, Gustav Holmdahl och Nils Tesch.

»två strån i kors» (Ovan)

»Växtvärk» (Nedan)

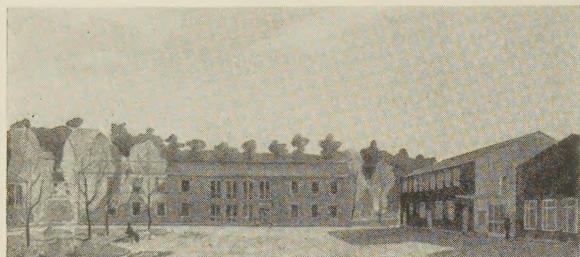
»Secale in dorso» (T. h.)

Inbjuden tävling om

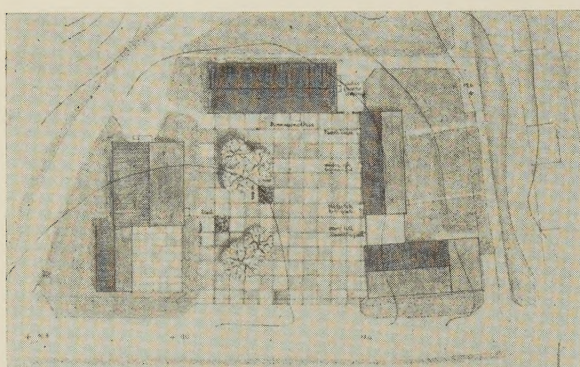
KOMMUNALHUS I GAMLEBY

DK 725.13(486.4)

TILL UTFÖRANDE:

»Glad Påsk» Av arkitekter SAR Birger Gustavsson och Gunnar Savås, Stockholm.

Överst: Gårdsperspektiv. Därunder: Situationsplan. Skala 1:2 000.

Gårdsperspektiv

Situationsplan

Planer. Skala: 1:600.

Ur prisnämnden:

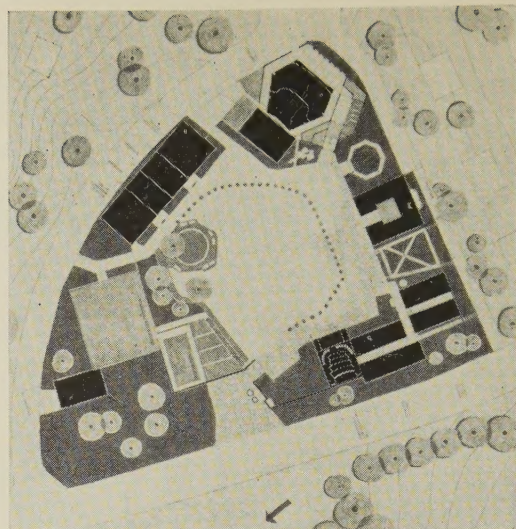
I Huvudbyggnaden inrymmer kommunala förvaltningslokaler med fullmäktigesal och sjukvård. Med små medel har förslagsställaren lyckats utforma en behaglig och ändamålsenlig byggnad. Sålunda är korridorer väl avvägda och bra belysta och fullmäktigesalen tilltalande utformad. Polisens lokaler har fått en bra placering och är föredömligt disponerade.

Med hänsyn till att byggnaden är lättorienterad med korta kommunikationer i horisontalled torde de administrativa och tekniska lokalernas förläggande i skilda plan icke innebära någon nackdel.

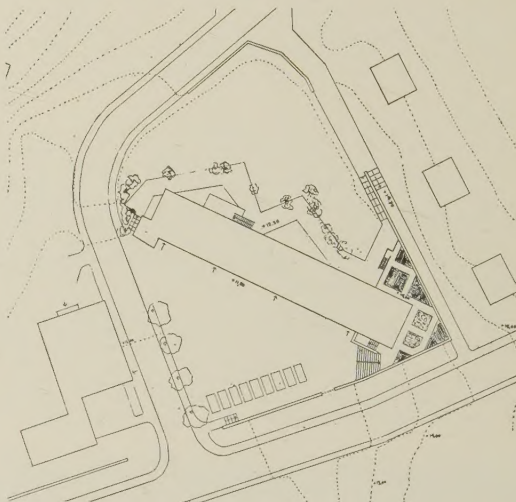
Som slutomdöme kan sägas, att huvudgreppet är gott och detaljplaneringen av hög kvalitet. I rytmiskt avseende behäftas anläggningen av en viss stelhet, som en vidare bearbetning lätt bör kunna råda bot på.

Förslaget är realistiskt ur utbyggnadssynpunkt och ekonomiskt.

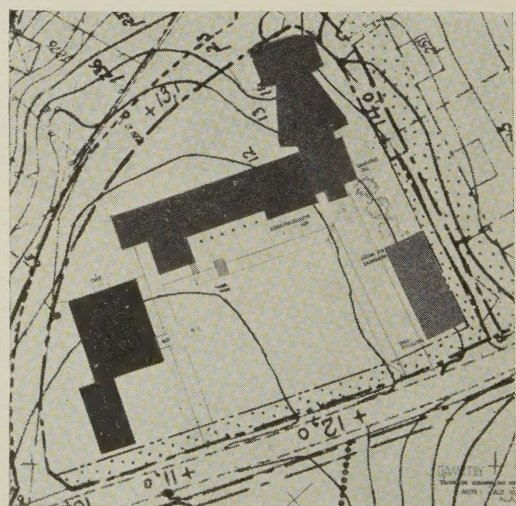
Prisnämnden utgjordes av: agronom Ruben Bröme, kommunalkamrer K E Månsson, fil. mag. Oscar Olausson samt arkitekter SAR Sten Lindegren och Nils Tesch.

»Gullviva, mandelblom, kattfot och blå viol» Av arkitekter SAR Nils Grafström och Robert Lundholm, Stockholm.

»Gamlebyhus» Av arkitekter SAR Bertil och Harald Tafvelin, Stockholm.

»Allt för alla» Av arkitekt SAR Erik Högström, Stockholm.

BOSTADSHUS I PORTUGAL

Av arkitekt SAR Bertil Hultén

En portugis som söker ny bostad blir först klassificerad. Styrelsen för Statliga Byggnader och Monument under Departementet för Allmänna Arbeten under professor Salazar har nämligen indelat befolkningen i ett 10-tal inkomstklasser. Olika klasser hänvisas till olika bostadsområden och för varje klass finns det särskilda bestämmelser om bostadens storlek och utrustning.

I den största gruppen »Casas Economicas» (Billiga Bostäder) rekryteras klientelet bland statsanställda, såväl civila som militära. Gruppen i sin helhet är indelad i 4 underavdelningar (A—D) alltefter familjens totala inkomst.

Inom varje sådan underavdelning finns ytterligare en indelning (Typ I—III) efter antalet sovrum.

Moralen och Kyrkan kräver 1 sovrum för äkta makar, 2 om barn av endast ett kön finns och 3 om barn av olika kön finns. Efter 1 års ålder tillåtes nämligen ej att barn av olika kön delar sovrum.

Den månatliga familjeinkomsten ligger i denna grupp mellan 800 och 4 500 escudos. (1 esc ~ 20 öre). Lägenheten är tjänstebostad med den avdragna hyran beräknad till 15—20 % av lönen. Husen är oftast tvåfamiljs- eller radhus. (Se bilderna nedan).

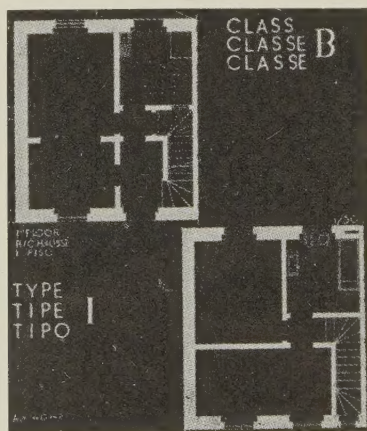
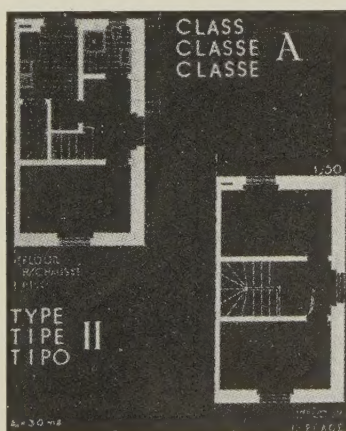
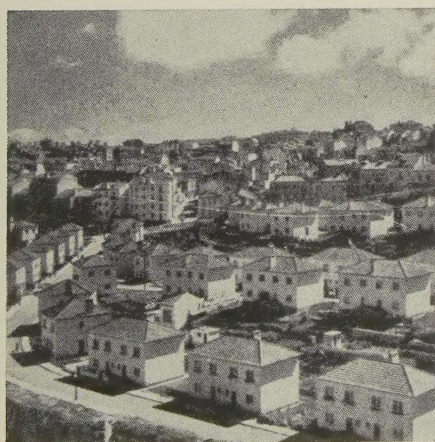
För ett dylikt bostadsområde finns en Kontrollkommission på tre man som skall ha översyn över områdets estetiska och hygieniska standard samt över invånarnas sociala och moraliska förhållanden.

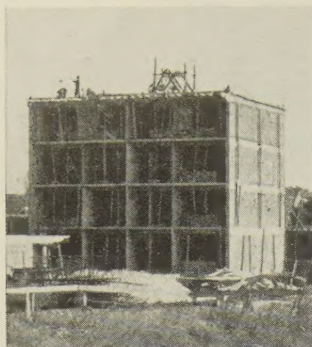
Sedan staten för ca 30 år sedan började subventionera bostadsbyggandet har under årens lopp på

DK 333:32(469)

Vinjetten: Vardagsrumsgata i Portos fattighvarter.

Nedan: Bostadsområde med tvåfamiljshus och radhus. Typplaner av tjänstebostäder.

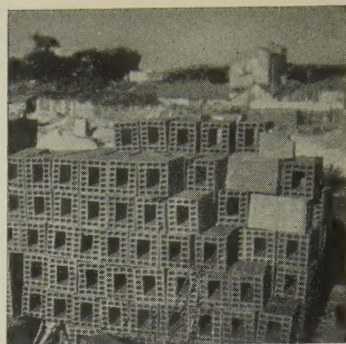

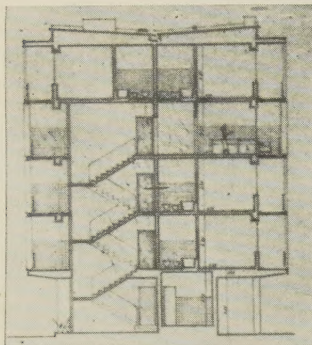
Huselement under byggnad.

Endast portvakt eller någon butik i bottenvåningen, som mest består av pelare. I de två närmaste våningarna finns två lägenheter om 3 à 4 rum och kök per plan och de två översta våningarna upptas av 4 st enkelsidiga lägenheter med var sin invändig trappa. Kök och tvättplats ligger i varje lägenhet invid varandra utmed en balkong och skyddas från insyn utifrån av ett jalousigaller. Husbreddden är 11 m med 1,5 m balkong helt utmed båda sidorna. Badrummen är mörka medan trappan får ljus från balkongerna. Bjälklag och bärande väggskivor är av betong medan ytterväggar muras av ett håltegel med för oss ovanligt stora hål. Husbrederna ligger i norr-söder.

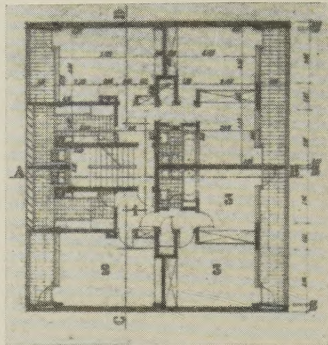
Bostadsområde i Alvalade Ark:
Athougvia och Sanchez

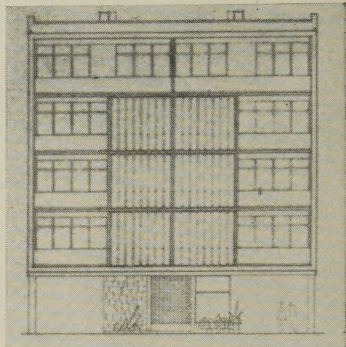
Håltegel.

Sektion.

Plan av vån. 1-2 tr.

Västfasad. Skala 1:400.

detta sätt skapats ca 30 000 bostäder, flertalet efter kriget. Ca $\frac{1}{3}$ härav har fallit inom nyss nämnda grupp.

Det är sålunda endast en mycket liten del av landets 9 miljoner invånare som har dessa förmåner. För den största befolkningsskategorien, de fattiga, gäller varken kyrkans eller kontrollkommissionens påbud. Inte heller för de rika, som hyr flotta lägenheter utmed de breda avenidorna i Lissabons centrum eller bor i bungalows i spansk-hollywoodsk stil i någon klassmedveten förstad.

Stora områden av Lissabon är just nu under utbyggnad med höga hyreshus i huvudsak för grupperna »Begränsad hyra» och »Reducerad hyra». Man har härvid försökt hålla den traditionella stilen från de gamla stadsdelarna där husen ofta är mycket vackra i form och färg. Den nya färgskalan, proportionerna, smidesarbetena osv. visar dock en tydlig tillbakagång. I några enstaka fall har man på hyreshusfronten försökt att skapa arkitektur efter en mindre traditionell och nationell mall, t. ex. när de unga arkitekterna Ruy Athougvia och Sebastiao Sanchez planerat ett område i Alvalade i Lissabon för ca 250 familjer. Bostadsgruppen är uppbyggd av huselement i fem våningar utan hiss. Varje huselement på ca 15-17 m längd utföres av var sin specielle byggmästare, då endast en begränsad subventionering förekommer i detta fall och ingen vågar ta risken av ett för stort projekt. Hyran blir också tämligen hög efter portugisisk måttstock, ca 750 escudos pr månad (~ 150 kr) vilket medför att klientelet kommer att utgöras av »mindre affärsmän» och »fria yrken». (Jfr en grovarbetarlön: ca 800 escudos/mån).

Modellfoto av bostadsområdet i Alvalade.

